

SOSYAL BİLGİLER 6

2.ÜNİTE

KÜLTÜR VE MİRAS

TEK FASİKÜL

Zeki DOĞAN

Sosyal Bilgiler Öğretmeni
sosyalciniz.wordpress.com

sosyalciniz.wordpress.com

SosyalBilgilerOgretmenlerii

DESTAN VE YAZITLARDA TÜRKLER

Türklerin bilinen ilk yurdu **Orta Asya**'dır. Orta Asya batıda Hazar Denizi, doğuda Kingan Dağları, kuzeyde Altay Dağları, güneyde ise Tibet Platosu ve Hindukuş Dağları arasında yer alır. Bu coğrafyada yaşayan

- Türkler, İslamiyet'ten önce **Hun, Kök Türk ve Uygur** gibi devletler kurmuştur.

Ünlü tarihçi Jean Paul Roux, Türkler ve Orta Asya hakkında şu bilgileri verir:

"Türkler (Türkler), kendilerini **güçlüler** olarak adlandırmakta haklıydılar. Ülke şartları oldukça acımasızdı ancak buna uyanlar yaşayabiliirdi. Çünkü bu bölge ortalama yükseltisi fazla olan bir **yayla**dır. Bölge çok az yağış almaktadır. Kışın şiddetli soğuklar olur, sıcaklık -50 OC'ye kadar düşer, akarsular ve göller donar."

Orta Asya'nın coğrafi özellikleri, **bozkır kültürünün** ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bozkır kültürü, Türkler arasındaki sosyal ve ekonomik yapıyı şekillendiren temel faktördür. Doğaya karşı verilen mücadele Türklerle **sosyal, siyasi, askerî yetenekler** kazandırmıştır. Bu sayede Orta Asya, dünya tarihinin büyük cihangirlerinin vatanı olmuştur.

- Geniş bozkırların ortasında her an saldırıya açık, savunmasız bir coğrafyada yaşayan Türkler, **mücadeleci** ve **savaşçı** bir karakter kazanmışlardır.

- **Çadır, kilim ve demir** bu kültürün önemli unsurlarındandır. Türkler yılın belli bölümlerinde mevsim koşullarına göre yerlerini değiştirerek **konargöçer** (*göçebe*) bir hayat tarzı yaşamakta ve daha çok **hayvancılık** ile uğraşmaktaydılar.

Halı, konargöçer yaşam tarzının vazgeçilmez eşyasıdır. Altay ve Orhun bölgesinde yapılan arkeolojik kazılarda **giyim eşyalarına, halı ve kilim örneklerine** rastlanmıştır. Bu bulgular, Türkler arasında **dokumacılığın** geliştiğini göstermektedir. Halı dokumacılığı, Türklerin dünya medeniyetine bir armağanı olarak kabul edilmiştir. Halı ilk kez Hunlar tarafından koyun yününden dokunarak kullanılmıştır.

- **Pazırık Kurganı**'nda çıkan halı, en eski düğüm tekniği ile dokunmuş halı olarak kabul edilir. Halıda bozkır kültürüne ait hayvan figürleri ve Hun Gülü adı verilen çiçek görseli kullanılmıştır. Teknik ve estetiğin yaşam koşulları ile bir araya geldiği eşsiz bir eserdir.
- **Altın Elbiseli Adam**: 1970 yılında Kazakistan'daki Issık Göl'ü yakınlarında bir kurgan keşfedilmiştir. **Issık Kurganı** adı verilen bu mezarda birçoğu altın olan eşyalar bulunmuştur. En göz alıcı eşya altından yapılmış bir elbisedir.

Her şeyi saf altından olan bu elbisenin bir tigne (hakanın oğlu) ait olduğunu söylenmekte fakat tiginin kim olduğu henüz bilinmemektedir. Onun için bu tigne "**Altın Elbiseli Adam**" ismi verilmiştir.

Kurgan: Orta Asya'da ki eski Türk mezarlarına kurgan denilirdi. Genellikle devlet yöneticileri için yapılmışlardır. Eski Türklerde ölen kişi **kurgan** denilen mezara değerli eşyaları ile birlikte gömülürdü. Koruma amaçlı üzerine toprak ya da taş yığılmış olan kurganların önemli bir özelliği de etrafının taş parçaları ile çevrilmiş olmasıdır.

Kaşgarlı Mahmud "**At Türklerin kanadıdır.**" der. Bazı tarihçiler, bozkır kültürünü **Atlı Göçebe Kültürü** olarak isimlendirir. Çünkü Türk'ün sosyal, ekonomik ve askerî hayatında atın önemli bir yeri vardır. Bu yüzden **atı ilk evcilleştiren** milletlerden birinin de Türkler olması tesadüf değildir. Konargöçer sanatının en güzel örnekleri at koşum takımlarında görülür.

Türkler arasında **Gök Tanrı inancı** yaygındı. Türkler, ölümlerinin ardından **yuğ** adı verilen cenaze törenleri düzenlerlerdi. **Ölümden sonraki yaşama inandıkları** için ölünün değerli eşyaları ve silahları da mezara konurdu.

Sürekli hareket hâlinde bulunan Türk toplumunda aile ve **soy birliği** ön plandaydı. Sınırlı otlakları kullanma mecburiyeti aile ve grup ilişkilerini güçlendirmişti. Toplumun en küçük birimi aile idi. **Aileler** sülaleleri, **sülaleler** boyları, **boylar** milleti, **millet** de devleti oluştururdu.

- Aile (oğuş) > Sülale (uruğ) > Boy (aşiret) > Budun (millet) > İl (devlet)
- Devletin başında hükümdar (**hakan, han, kağan**) bulunurdu.

Türkler, **yarı göçebe** yaşam tarzını benimsedikleri için gelişmiş bir yazılı kültüre sahip değillerdi. Yazılı hukuk kuralları da bulunmazdı.

Türklerde sosyal ve siyasal yaşamı düzenleyen yazılı olmayan hukuk kurallarına **töre** adı verilirdi. Töre; **adalet, eşitlik** ve **iyiliğe** dayanırdı. Töreye kağan bile uymak zorundaydı. Töre aynı zamanda **devletin devamlılığı** için de önemli idi.

Kut inancı: Türkler hükümdarlık yetkisinin kendilerine Gök tanrı tarafından verildiğine inanıyorlardı. Bu inanışa **Kut anlayışı** denirdi. Kutun kan yoluyla babadan oğula geçtiği kabul ediliyordu. Kanında kut olan herkes devlet yönetiminde hak sahibiydi. Bu nedenle Türklerde ülke hanedan üyelerinin ortak malı sayılmıştır. Bu inanış hükümdar öldüğünde hanedan üyeleri arasında **taht kavgaları** yaşanmasına ve devletin kısa ömürlü olmasına neden olmuştur.

Kurultay: Devlet işlerinin görüşülerek karara bağlandığı meclise **toy** (kurultay), denirdi. Kağanın başkanlığında toplanan kurultaya boy beyleri ve Kağanın eşi (**hatun**) de katılırdı.

ORTA ASYA'DA KURULAN TÜRK DEVLETLERİ ASYA HUN DEVLETİ

- Orta Asya'da kurulan **Asya Hun Devleti** tarihte bilinen ilk Türk devletidir. Devletin bilinen ilk hükümdarı **Teoman**'dır.
- Teoman'ın oğlu **Mete Han**, Orta Asya'da siyasi hâkimiyeti sağladıktan sonra Çin topraklarına doğru akınlara başlamıştır. Çinliler, Türk akınlarını durdurabilmek için **Çin Seddi**'ni yapmışlardır.
- Mete Han, Çin Seddi'ni kolayca aşarak Çin imparatorunu yıllık vergiye bağlamıştır.
- Mete Han orduyu on, yüz, bin gibi bölümlere (**onlu sistem**) ayırarak disiplinli bir ordu kurmuş, bu "**onlu sistem**" günümüze kadar gelmiş ve dünyadaki birçok devlete örnek olmuştur.

İlk düzenli ordu teşkilatı Büyük (Asya) Hun hükümdarı **Mete Han** tarafından kurulmuştur. Bu yüzden günümüzde **Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kuruluş yılı** olarak Mete Han'ın tahta çıktığı M.Ö 209 yılı kabul edilir.

- Mete Han, **Orta Asya'da Türk birliğini sağlamış**, birçok yabancı kavmi kendi hükümranlığı altına almıştır. Mete Han, Hun Devleti'ne **en parlak dönemini** yaşatmıştır. Mete Han'dan sonra taht kavgaları nedeniyle devlet doğu ve batı olmak üzere ikiye bölünmüştür. Batı Hunları yıkılırken Doğu Hunları Çin egemenliği altına girmiştir. Hun Devleti MS 216'da Çinliler tarafından yıkılmıştır.
- ✓ Asya Hun hükümdarı Mete Han'ın hayatı, **Oğuz Kağan Destanı**'nın kahramanı Oğuz Kağan ile büyük benzerlik göstermektedir.

Bilgi: Asya Hun Devleti;

- Başkenti **Ötüken**'dir.
- Tarihte bilinen **ilk Türk devletidir**.
- En güçlü zamanını **Mete Han** döneminde yaşamıştır.
- Mete Han orduyu **onlu sisteme** göre düzenlemiştir.
- Destanları **Oğuz Kağan Destanı**'dır.

Konargöçer Türklerin pantolon, çizme, yelek, kemer, ceket ve gömlek gibi giyim eşyalarını kullandığı bilinmektedir. Türkler giysilerini koyun, kuzu ve av hayvanlarının derisi ile koyun, keçi ve deve yününden yaparlardı. **İpek Yolu** ticaretine önem veren Kök Türkler yünden ve deriden kumaşlar satın ipek kumaşlar ithal ettiler.

- Türkler, tarihte **demir madenini ilk işleyen** milletlerdendir. Başlıca mesleklerinden biri **madencilik** olan Türkler; savaş aletleri, tabaklar, maşrapalar, heykeller vb. eşyalar yapmışlardır.

Hun sanatının temeli konargöçer yaşam tarzına dayandığı için **taşınabilir** özellik gösterir. Bu nedenle yerleşik hayata özgü olan tapınak, saray, kale gibi sanat yapılarına Hun sanatında pek rastlanmaz. Bunun yerine yaşadıkları göçebe hayata uygun ama estetik değeri yüksek eşyalar yaparak kullanmışlardır. Hunlardan kalma eserler üzerinde insan ve hayvan resimlerinin bulunması Türklerin **resim sanatıyla** çok eskiden beri ilgilendiklerinin bir göstergesidir.

- ✓ Bugün askerlerimizin **rütbesini** omuzlarındaki **apolet**lerinden anlarız. Hun Türklerinde ise **kemer tokalarından** anlaşıyordu.

KÖKTÜRK DEVLETİ

Hun Devleti yıkıldıktan sonra Türkleri yeniden birleştiren **Kök Türkler** oldu. Kök Türklere ait **Ergenekon Destanı**'nda Kök Türklerin yeni bir devlet kurmaları anlatılır.

Hunların bir kolu olan Kök Türkler, önce Altay dağlarının güney eteklerine yerleşti. Diğer bir deyişle Yenisey nehrinin havzası Kök Türklerin ilk yurdudur.

Bumin Kağan tarafından 552 yılında kuruldu. **Türk adı ile anılan** ilk Türk devletidir. Bumin Kağan Orta Asya'da Türkçe konuşan boyları bir araya getirdi. **Ötüken**'i Kök Türk Devleti'nin merkezi yaptı. Ötüken, Kök Türklere sadece başkentlik yapmayan, manevi açıdan da güç katan bir yerdi. Türkler aynı zamanda Ötüken'i Dünya'nın merkezi olarak kabul ederlerdi.

Türk adının anlamı: Kök Türk Yazıtları kuvvet, Kaşgarlı Mahmud olgunluk çağı, Ziya Gökalp ise töre sahibi olarak açıklamaktadır.

Kök Türkler, Türk tarihinin model devletidir. Sosyal yapı, devlet teşkilatı ve inanç sistemi ile uzun yıllar bütün Türk devletleri için model oldu.

Mukan Kağan'ın ölümünden sonra devlet Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrıldı. 630 yılında Doğu Kök Türk Devleti, Çinliler tarafından ortadan kaldırıldı. Batı Kök Türk Devleti ise 630 yılında Çin'e bağlandı.

Köktürkler;

- Tarihte **Türk adını** ilk defa devlet adı olarak kullanan topluluktur.
- Hunlardan sonra Türk boylarını bir araya toplayan ikinci Türk devletidir.
- İlk Türk alfabesini** kullanmışlardır.(Göktürk alfabesi)
- Destanları **Ergenekon Destanı**'dır.

II. KÖKTÜRK (KUTLUK) DEVLETİ

Bir süre sonra Kök Türkler yeniden toparlanarak harekete geçtiler. Çinlilere başkaldıran Kök Türkler nihayet **Kutluk Kağan** liderliğinde Ötüken'i aldı. Kutluk Kağan **İlteriş** unvanı alarak II. Kök Türk (Kutluk) Devletini kurdu. (682-742) İlteriş Kağan'ın ölümü üzerine tahta **kardeşi Kapgan Kağan** geçti. Kapgan Kağan, **Türk boylarını hâkimiyeti altına aldı**. Onun ölümünden bir süre sonra ülke gücünü kaybetti.

Bilge Kağan'ın tahta geçmesiyle Kök Türk Devleti tekrar eski gücüne kavuştu. **Bilge Kağan**, kardeşi **Kültigin** ve veziri **Tonyukuk** ile beraber devletin birliğini yeniden sağladı. II. Kök Türk Devleti'nde Bilge Kağan'dan sonra devletin başına geçen kağanların yetersiz olmaları zamanla devleti zayıflattı. Zayıflayan II. Kök Türk Devleti 742 yılında Uygurlar tarafından yıkıldı.

Hun ve Kök Türkler döneminde konargöçer yaşam tarzının yanında yerleşik hayat tarzını yansıtan tarım havzalarının örneklerine de rastlanır. Çin'den tarım aletleri ve tohumluk buğday alınması, sulama kanalları açılması vb.

Kök Türk heykel sanatının en güzel örnekleri **balballardır**. Türkler, ölen kahramanlarının mezarları başına hayattayken yendiği ve öldürdüğü düşmanlarının heykellerini dikerlerdi. Çünkü öldürdükleri kişilerin diğer dünyada kendilerine hizmet edeceği inancındaydılar. Bu heykellere **balbal** adı verilirdi. Uygur heykel sanatının kaynağı balballara dayanıyordu.

Kök Türk Yazıtları olarak adlandırılan abideler II. Kök Türk Devleti'ne aittir. Ayrıca **Bengü Taş** (Ebedî Taş) ismi de verilen bu yazıtlarda Türk adı ilk defa millet adı olarak kullanılmıştır. Kök Türk Yazıtlarında dünyanın yaratılışı, Kök Türk Devleti'nin kuruluşu, yıkılışı ve tekrar kuruluşu anlatılmıştır. Bu yazıtlarda toplumsal hayatın her alanıyla ilgili öğütler verilmiştir. Bu yazıtlar 38 harften oluşan **Kök Türk alfabesi** ile yazılmıştır.

- Kök Türklerden günümüze kalan en önemli eser Orhun Yazıtlarıdır. (Köktürk Kitabeleri)
- Bu kitabeler **Bilge Kağan**, **Kültigin** Kağan ile Vezir **Tonyukuk** adına dikilmiştir.
- Bu yazıtları Danimarkalı Wilhem Thomsen çözmüştür.
- Bunlar **Türk tarihi ve edebiyatının ilk yazılı belgeleridir**. Bundan önceki Türk tarihini Çin kaynaklarından öğreniyoruz.
- Bu yazıtlarda Köktürk Tarihi ve Türk Uygarlığı hakkında önemli bilgiler verilmektedir.

UYGURLAR

Hunlar ve Kök Türklerden sonra **Uygurlar** tarafından kadim Türk yurdunda yeni bir devlet kuruldu. 745 yılında **Kutluk Bilge Kül Kağan** tarafından kurulan Uygur Devleti, kendinden önceki Türk devletlerinin devamı niteliğindedir. Orta Asya'da siyasi birlik Uygurlarla bir kez daha sağlandı.

Uygurlar **tarım için su kanalları yaparak** çok uzaklardan su getirdiler. Değirmen taşları ve harman araçları yaptılar. Hukuk vesikalarına göre Uygurların borç vermede ve para işlerinde belirli bir yöntemleri vardı. Pazarlarda para kullanılarak **ticaret** yapılırdı.

Uygurlar taş üzerine yazmak yerine **kâğıtlar** üzerine yazmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler Türk kültür hayatı bakımından çok önemli neticeler doğurmuştur. Sonra **Mani dinini** kabul ettiler. Mani dinine göre hayvansal gıdaların tüketilmesi yasaktı. Uygurlar bitkisel gıda tüketmek için **toprağı ekip biçmeye** başladılar. Bu yüzden Uygurlar, **yerleşik hayata alışmış** ve savaşçı özelliklerini yitirmeye başlamışlardır.

Uygurlar, Mani dinini öğrendikleri Soğdların alfabelerini alarak geliştirmişlerdir. Bu yeni yazı sayesinde millî bir edebiyat geliştirmişlerdir. Uygurlar bu dönemde **edebiyatta, sanatta ve medeniyet alanında** çok önemli eserler vermişlerdir. Hatta kendilerinden sonra gelen pek çok devlete örnek olmuşlardır. Uygurlar her mabette bir **kütüphane** kurmuşlardır. Diplomatik belgeleri, sözleşmeleri, vasiyetleri vb. belgeleri sakladıkları ciddi bir birikimleri vardır. Tahta oyma kalıplı **matbaa tekniğini** kullanmışlardır. Birçok el yazması eser yanında baskı tekniğini kullanarak eserler ortaya koymuşlardır. Siyah ve kırmızı mürekkep kullanarak kâğıt üzerine yazmışlardır. Uygur medeniyetine ait izler devlet teşkilatının çok gelişmiş olduğunun bir göstergesidir. Posta teşkilatı, vergi sistemleri kurmuşlardır. 840 yılında Kırgızlar, Uygur Devleti'ne son vermiştir. Uygurlar, devletleri yıkılınca başka bölgelere göç etmek zorunda kaldılar. Uygurların çoğunluğu günümüzde Çin'e bağlı Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadır.

Uygurlar:

- **Kutluk Bilge Kül Kağan** tarafından kuruldu. Başkenti Karabalgasun'dur.
- **Yerleşik hayata geçen** ilk Türk devletidir
- **Mani dinini** benimsedikleri için savaşçılık özelliklerini kaybettiler.
- **Tarım, sanat, ticaret** alanında çok ilerlemişlerdir.
- 18 harfli **Uygur Alfabesini** hazırladılar.
- Tahta harflerden **matbaayı** oluşturdular, pamuktan **kâğıt** yaptılar.
- Destanları **Türeyiş Destanı** ve **Göç Destanıdır**.

ÖNEMLİ NOTLAR

- Türkler Çinlileri yenmişler ve vergiye bağlamışlar ama Çin'e yerleşmeyi düşünmemişlerdir. Çünkü **Çin çok kalabalık olduğu için Türkler (milli benliklerini) kültürlerini kaybetmekten, kalabalık Çinliler arasında eriyip yok olmaktan korkmuşlardır.**
- **Veraset Sistemi:** Türklerde devlet, hükümdar ailesinin ortak malı sayılırdı. Ve ülke hükümdarın sağlığında oğulları arasında paylaştırılırdı. Bu durum taht kavgalarına ve devletin yıkılmasına neden olurdu.
- **Uygurların yerleşik yaşama geçmelerinde etkili olan faktörler;**
Tarım ve ticaretle uğraşmaları
Mani dinini benimsemeleri(Çünkü mani dini et yemeyi yasaklıyordu. Bu sebeple tarımla uğraşmışlardır).

Türkler göçebe(konargöçer) oldukları için;

- ✓ Hapis cezaları çok uzun sürmezdi
- ✓ Ev –saray-tapınak gibi mimari eser yapmamışlardır.
- ✓ Çadır kullanmışlardır
- ✓ Sanat eserleri kemer-kilim gibi taşınabilir eserlerdir.
- ✓ Hayvancılıkla uğraşmışlardır.
- ✓ Atı evcilleştirmişler bu uzak yerlere göç etmelerini kolaylaştırmıştır.
- ✓ Ata binmek için pantolon giymişlerdir.
- Türkler teşkilatçı bir yapıya sahip olduklarından yıkılan bir devletin yerine hemen yenisini kurabiliyordu. Türklerin birçok devlet kurmalarında ve ayrı siyasal varlıklar altında yaşamalarında **bağımsız yaşamaya düşkün olmaları** etkili olmuştur.
- Ülke doğu-batı veya sağ-sol şeklinde ikiye ayrılarak yönetilirdi. Doğuda **hükümdar**, batıda ise **yabgu** ünvanı verilen hanedan üyelerinden biri otururdu. Bu uygulanan yönetim şekline **ikili yönetim** denir.
- Türklerin dış politikasının esasını **İpek Yolu'na egemen olmak düşüncesi oluşturmuştur.** Türkler ticareti geliştirmek için komşularıyla anlaşmalar yapmışlar, yabancı tüccarlara kolaylıklar sağlamışlar ve ticaret yollarının güvenliği için seferler düzenlemişlerdir.

En ünlü Türk destanları şunlardır:

Büyük Hun Devleti- **Oğuz Kağan Destanı**
Köktürk Devleti- **Ergenekon ve Bozkurt Destanı**
Uygur Devleti- **Türeyiş ve Göç Destanı**
Kırgızlar- **Manas Destanı** (en uzun Türk destanıdır)
Şu (Saka)-**Alper Tunga**

GÖÇEBE HAYAT - YERLEŞİK HAYAT

Çadırlarda yaşarlar - Evlerde yaşarlar.
Hayvancılık - Tarım ve ticaret
Taşınabilir eşya - Taşınamaz eşya
Savaşçıdırlar - Savaşçılık gelişmemiş
Kalıcı eser yoktur - Kalıcı eser vardır.
Hunlar, Göktürkler - İlk defa Uygurlar

- İlk Türk Devletlerinde yeni doğan bir çocuğa kahramanlık göstermeden ad konmazdı.
- Ölüler **Yuğ** adı verilen cenaze törenleri ile, **Kurgan** denilen mezarlara gömülürdü.
- Eski Türklerde dini törenleri yöneten kişiye **Kam** denilirdi.
- Mezarların başına o kişinin öldürdüğü düşman sayısı kadar **"Balbal"** denilen taşlar dikilirdi
- Şiirini, aşk, doğa, kahramanlık gibi konularda, sazıyla birlikte söyleyen şairlere İslâm'dan önce **ozan, kam, şaman** denilirken, İslâm'ın kabulünden sonra "aşık" ya da "saz şairi" denmiştir.
- İlk Türklerin hayatında müzik önemli yer tutardı. **Kopuz** en önemli müzik aletiydi.
- Ergenekon destanında Türklerin Ergenekon denilen yerden demirden dağı eriterek çıktıklarını anlatan **Nevruz** bahar bayramıdır. Bayramın kutlandığı ay ilk Türk devletlerinde yılın ilk ayıdır "yeni gün" anlamına gelmektedir. İlk Türklerden itibaren Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde kutlanan Nevruz günümüzde de kutlanmaktadır.

İSLAMİYET'İN DOĞUŞU VE DEĞİŞİM

Hz. Muhammed 571 yılında Mekke'de dünyaya geldi. Bu dönemde Mısır, Suriye, Anadolu ve Doğu Avrupa'da **Doğu Roma(Bizans) İmparatorluğu**, İran'da **Sasani İmparatorluğu**, Türklerin çoğunlukla yaşadığı Orta Asya'da **Kök Türk Devleti** bulunuyordu. Arap Yarımadası'nda ise birliği sağlayan güçlü bir devlet yoktu.

İslamiyet'ten önce Arap Yarımadası'nda **Cahiliye Dönemi** diye adlandırılan bir dönem yaşanıyordu. Bu döneme Cahiliye Dönemi denmesinin nedeni o bölgede yaşayan insanların medenî açıdan geri kalmaları ve toplumsal ahlak anlayışının çökmüş olmasıdır.

Cahiliye Dönemi'nde Arap Yarımadası'nın dinî, kültürel, ekonomik, hukuki ve siyasi durumu şöyleydi:

Dini: Araplar kendi yaptıkları putlara taparlardı. **Putperestlik** yaygındı. Mekke şehrinde bulunan kutsal kabul ettikleri **Kabe**'de önemli putları bulunurdu.

Sosyal ve Ekonomik: Kadını önemsemeyen Araplar arasında kız çocuklarını diri diri toprağa gömenler olurdu. Kadınlara miras verilmezdi. İnsanların bir kısmı köle olarak çalıştırılırdı. Her türlü kötü davranış yaygındı. Can ve mal güvenliği yoktu. Bir kişinin işlediği suçtan dolayı tüm soyu sorumlu tutulurdu.

Mekke ve çevresinde ticaret gelişmişti. Medine ve Taif tarım yapılan merkezlerdi. Alışverişte faizcilik yaygındı.

Kültürel: Okuma yazma çok yaygın değildi. Mekke'de ticari amaçla yapılan panayirlarda şiir yarışmaları düzenlerlerdi.

Siyasi: İslamiyet'ten önce Arap Yarımadası'nda çeşitli devletler kurulmuş ama birlik sağlanamamıştı. Kabilelere bölünmüş Araplar arasında sürekli devam eden kan davaları yaygındı.

Aralarında Hz. Muhammed'in de bulunduğu Mekke'nin ileri gelenleri **Hilfu'l-Fudûl** (Erdemliler Topluluğu) adı verilen bir topluluk oluşturdu. Bu topluluk Mekke'de zulme uğramış mazlumlara yardım etme ve zalimlerle mücadele etme kararı aldı.

- Hz. Muhammed'e **ilk vahiy** Hira mağarasında **610** yılında gönderildi.
- Hz. Muhammed'e peygamberlik geldikten sonra ona ilk inananlar **Hz. Hatice, Hz. Ebubekir, Hz. Ali ve Hz. Zeyd** oldu. Hz. Peygamberin sohbetine katılıp ona inanan sahâbe adı verilen kişilerin Müslüman olmalarında yeni dinin zulme, adaletsizliğe, haksızlığa ve akla gelebilecek her türlü kötülüğe karşı durması etkili oldu.
- İslamiyet'e karşı olan Mekkeliler bu yeni dinin yayılmasına tepki gösterdiler. Müslümanlara baskı ve şiddet uygulamaya başladılar. Zor durumda kalan Müslümanlar, Mekke'den Medine'ye göç etmek durumunda kaldılar.
- İslam Tarihi'nde **622** yılında Mekke'den Medine'ye yapılan bu göç hareketine **Hicret** adı verilir. Hicretin ardından Müslümanlar siyasi olarak güçlenmeye başladılar.

Mekke'den Medine'ye göç eden Müslümanlara **muhacir**, Hz. Muhammed'i ve muhacirleri yurtlarında barındırarak onlara büyük yardımlarda bulunan Medineli Müslümanlara da **ensar** denildi. Muhacir ve ensar kardeşliği tüm İslam toplumlarına örnek oldu.

- Hz. Peygamber Müslüman, Yahudi ve Medineli putperestleri bir araya getirerek **Medine Sözleşmesi**'ni yaptı. Bu sözleşme, ahlak ve adalet ilkeleri açısından oldukça önemlidir.

Medine Sözleşmesi'nin bazı maddeleri şunlardır:

- ✓ Müslüman ve Yahudi topluluklar barış içerisinde yaşayacaklardır.
- ✓ Medine'nin savunması birlikte yapılacaktır.
- ✓ Yahudiler dinlerini yaşamakta serbest olacaktır.
- ✓ Müslümanlar ve Yahudiler, kendileri dışında bir topluluk ile yaşanacak anlaşmazlıkta birbirlerinin yanında yer alacaktır.
- ✓ Yahudiler ve Müslümanlar arasında yaşanabilecek anlaşmazlıklarda Hz. Muhammed hakem olarak kabul edilecektir.

Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra gerçekleştirdiği ilk faaliyetlerden biri **Mescidi Nebvî**'nin inşasıdır. Hz. Muhammed'in de yapımında çalıştığı mescit, ensar ve muhacirlerin kaynaşması için iyi bir fırsat oldu. Mescidin yanına öğrencilerin kalması ve eğitim görmeleri için odalar (**suffe**) yapıldı. Mescidin bazı odaları da yoksul muhacirler için ayrıldı.

Mekkelilerle Müslümanlar arasında yapılan savaşlar

Bedir Savaşı: Mekkeli müşrikler ile Müslümanlar ilk olarak **624** yılında **Bedir Savaşı**'nda karşı karşıya geldiler. Savaşı Müslümanlar kazandı. Savaş sonunda esir olan Mekkeli müşriklerden okuma-yazma bilenler, on Müslüman'a okuma-yazma öğretilmesi şartıyla serbest bırakıldı. Bu durum İslam'ın **eğitime verdiği önemi** gösterir.

Uhud Savaşı: Mekkeliler ile Müslümanlar arasında **625** yılında yapılan **Uhud Savaşı**'nda Hz. Muhammed yaralandı. Amcası Hz. Hamza şehit oldu. Uhud Dağı yakınındaki tepeye yerleştirilen okçuların mevzilerini terk etmeleri nedeniyle Müslümanlar savaşı kaybetti.

Hendek Savaşı: **627** yılında Müslümanlar ile Mekkeliler arasında yapılan Hendek Savaşı'nı Müslümanlar kazandı. Bu savaş Mekkelilerin Müslümanlar üzerine düzenlediği son sefer oldu. Bu savaştan sonra Mekkeli müşrikler Müslümanlara saldırmaya bir daha cesaret edemediler, savunmaya çekildiler.

Hudeybiye Antlaşması: 628 yılında Müslümanların Kâbe'yi ziyaret etmek istemesi üzerine Mekkeliler ile Müslümanlar arasında bir gerginlik yaşandı. Yapılan görüşmelerin ardından Hudeybiye Antlaşması ile sorun çözüldü. Bu antlaşma ile Mekkeliler, Müslümanları bir devlet olarak **resmen tanıdı**.

Mekke'nin Fethi: Mekkelilerin Hudeybiye Antlaşması'nın şartlarını bozmaları üzerine İslam ordusu 630 yılında Mekke'yi fethetti. Hz. Peygamber Kâbe'yi putlardan temizledi.

Veda Haccı/Hutbesi: Hz. Muhammed son haccında Müslümanlara Veda Hutbesi ile seslenmiştir. Bu hutbede Cahiliye adetlerinin kaldırıldığını açık bir şekilde söylemiştir. Veda Hutbesi'nden sonra vefat etmiştir (632).

10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan yaşama hakkı, eşitlik, özgürlük ve adalet kavramları 1400 yıl önce Veda Hutbesi'nde vurgulanmıştır.

DÖRT HALİFE DÖNEMİ

- İslam tarihinde Hz. Muhammed'in vefatından sonra **Dört Halife Dönemi** başlamıştır. Dört halife Müslümanların ileri gelenlerinin seçimiyle belirlenmiştir. Bu nedenle bu dönem bir tür **cumhuriyet dönemi** sayılır.

Hiz. Ebubekir:

- Peygamberimizin vefatının ardından yönetime gelen **ilk halifedir**.
- Bu dönemde iç karışıklıklar bastırılmış, devletin parçalanması önlenmiştir.
- Savaşlarda pek çok hafızın şehit olması nedeniyle **Kur'an-ı Kerim kitap hâline getirilmiştir**.

Hiz. Ömer:

- Dört Halife Dönemi içinde fetihlerin en çok yapıldığı dönemdir. Kudüs, Suriye-Filistin, İran bu dönemde fethedilmiştir.
- Sınırlar genişleyip nüfus arttığı için siyasi, hukuki, sosyal alanlarda düzenlemeler yapılmıştır.
- Peygamberimizin hicretini başlangıç kabul eden **Hicri Takvim** bu dönemde hazırlanmıştır.

Hiz. Osman:

- Bu dönemde fetihlere devam edilmiştir.
- **İlk İslam donanması** oluşturulmuştur.
- Kıbrıs fethedilmiştir.
- **Kur'an-ı Kerim çoğaltılmıştır**.

Hiz. Ali:

- Devletin merkezi Medine'den Kufe'ye taşınmıştır.
- İslam toplumunda iç savaşların çıktığı dönem olmuştur.
- Hiz. Ali'nin şehit edilmesiyle Dört Halife Dönemi sona ermiştir.

EMEVLİLER

Dört Halife Dönemi'nden sonra merkezi **Şam** olmak üzere Emevi Devleti kuruldu (661-750). Bu dönemde Muaviye'nin, oğlu Yezid'i veliaht tayin etmesi ile halifelik saltanata dönüştü. Emeviler fetih politikasına ağırlık verdi. Bu fetihler ile İslamiyet Orta Asya'da (Türkistan) yayılmaya başladı. Kuzey Afrika'nın fethi tamamlanırken Müslümanlar Avrupa'da İspanya'yı fethetti.

Emeviler Arap olmayan Müslümanlara karşı **ırkçı bir yaklaşım** içinde oldular. Bu politikaları İslamiyet'in yayılışını yavaşlatırken Emevi iktidarının yıkılışını hızlandırdı. Abbasiler Emevilerin yönetimine son verdi.

Emevi Devleti yıkıldıktan sonra İspanya'da Endülüs Emevi Devleti kuruldu (756-1031). Endülüs Emevileri, Avrupa'yı eğitim, bilim ve teknoloji alanlarında etkiledi.

ABBASİLER

Emevi hanedanlığına son veren Abbasiler 750 yılında **Bağdat** merkezli bir devlet kurdular. Onların döneminde Emevilerin ırkçı tutumlarından vazgeçildi. Eşitlik ve adalete önem verildi. Bu durum İslamiyet'in

diğer milletler arasında daha hızlı yayılmasında etkili oldu. **Harun Reşid** döneminde ziraat, ticaret, bilim ve eğitim düzeyi arttı. Bağdat, Doğu'nun büyük ve önemli bilim ve ticaret merkezlerinden biri hâline geldi. İslam kültür ve medeniyeti bu dönemde çok büyük ilerlemeler kaydetti.

Abbasiler, **751'de Talas Savaşı**'nda Türklerle ittifak yaparak Çinlileri mağlup etti. Bu dönemden sonra **Türklerin İslamiyet'e girmesi hızlandı**. Abbasilerin uyguladığı eşitlik ve adalet politikası gereği **Türklerle devlet içinde görevler verildi**. Abbasi halifeleri, Türklerle önemli görevler vermelerinin yanında onlara çok güvendi. Türkler için Bağdat'ın kuzeyinde **Samarra** şehri kuruldu.

ÖNEMLİ NOTLAR

- ✓ Hicret, **hicri takvime** başlangıç olarak kabul edildi.
- ✓ Bedir Savaşı **Müslümanların Mekkelilere karşı kazandığı ilk zaferdir**.
- ✓ Bedir Savaşı'na elde edilen esirlerin okuma-yazma karşılığında serbest bırakılması, İslamiyet'in eğitime verdiği önemi gösterir.
- ✓ Uhud Savaşı Müslümanların Mekke'li müşrikler karşısında aldıkları ilk ve tek yenilgidir.
- ✓ Hudeybiye Antlaşması ile; Mekkeliler, Müslümanları hukuken tanımış oldular.

Gaza (Gazve): Hz Muhammed'in bizzat katıldığı savaşlara denir.

Seriye: Hz Muhammed'in katılmadığı savaşlara denir.

- ✓ Dört halife döneminde **halifeler seçimle iş başına geldikleri** için, bu döneme **Cumhuriyet Dönemi** denilmektedir.
- ✓ **Hiz. Ebubekir** döneminde Kur'anı Kerim kitap haline getirilmiştir.
- ✓ **Hiz. Ömer** döneminde fethedilen topraklar adı verilen yönetim birimlerine ayrılmıştır. Bu **illere valiler** tayin edilmiştir. **Düzenli ordu** ve ordugâhlar kurulmuştur. Mali ve askeri amaçlı **divan örgütü** kurulmuştur. **Devlet hazinesi** kurulmuştur. **Adli teşkilat** kurularak illere kadılar tayin edildi. **İkta sistemi** uygulanmaya başlamıştır. **Hicri takvim** kullanılmaya başlandı.
- ✓ **Hiz. Osman** döneminde; İslam devletinin **ilk donanması** bu dönemde kuruldu. **Kur'an-ı Kerim çoğaltılarak** önemli merkezlere gönderildi.
- ✓ **Emeviler** döneminde; **Halifeliği saltanata** (babadan oğula geçen sistem) **dönüştürdüler**. **İstanbul** ilk defa Müslümanlar tarafından kuşatıldı. Hz Hüseyin'in şehit edildiği **Kerbela Olayı** yaşandı. Emeviler **ilk Arap parasını** bastılar. Arapçayı **resmi dil** olarak kullandılar.
- Emeviler Arap milliyetçiliği yapmış ve **Arapları üstün tutan bir politika izlemişlerdir**.

Emevilerin bu politikası Türklerin Müslüman olmasını geciktirmiştir.

- ✓ **Abbasiler** döneminde; 751 yılında Çinlilerle **Talas Savaşı** yapıldı. Harun Reşit Dönemi Abbasilerin **en parlak dönemi** oldu. Bizans sınırlarında **Avasım** denilen Türk ordugâhları kurdurdu. Abbasiler Türk askerleri ve aileleri için Irak'ta **Samarra** kentini kurdular. Bu dönemde birçok Türk, Abbasilerde önemli görevlere geldi.

İSLAMİYET VE TÜRKLER

Türklerin geniş bir coğrafyada yaşamaları ve farklı dinlerle temas hâlinde olmaları, çeşitli din ve inançları benimsemelerinde etkili olmuştur.

İslamiyet'ten önce Türkler **Gök Tanrı, Budizm, Şamanizm, Zerdüştlük, Manihaizm ve Hristiyanlık** gibi din ve inançları kabul etmişlerdir. Bunlar içinde en yaygın olanı **Gök Tanrı** inancıydı. Bu inanç sisteminde dinî törenleri "**Şaman**" adı verilen kişiler yönetmiştir.

- Türklerin Müslüman Araplarla ilk temasları **Hz. Ömer** zamanında gerçekleştirilen fetihlerle başladı.
- Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasının gecikmesinde Emevi idarecilerinin kendilerinden olmayan Müslümanları önemsememeleri etkili oldu.
- **Abbasiler Dönemi**'nde uygulanan eşitlik ve adalet politikalarının etkisiyle Türkler kısa zamanda ve kalabalık gruplar hâlinde **İslamiyet'i kabul ettiler**.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinde etkili olan faktörler

- 751 yılında Araplarla Çinliler arasında yapılan **Talas Savaşı**, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesindeki etkenlerden biridir. Türklerin Arapları desteklediği bu savaş sonrasında Türklerle Abbasi sarayında önemli görevler verilmiştir.
- **Ticaret** amacıyla İslam beldelerine giden Türk tüccarlar, Müslümanları ve İslam dinini tanıma fırsatı buldular.
- Türkistan'a gelen **Müslüman tüccarların dürüstlükleri** Türklerin İslamiyet'e olan ilgisini arttırmıştır.
- Orta Asya'daki medreselerde yetişen **dervişler**, ticaret kervanlarına karışarak görüştükleri insanlara İslamiyet'in esaslarını anlatıp öğrettiler. Türklerin ata veya baba adını verdiği bu dervişlerin faaliyetleri neticesinde 10. yüzyılda Türkler artık İslamiyet'i kabul etmeye başladılar.
- Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinde Gök Tanrı inancında **İslamiyet'e benzer yönlerin** (ölümden sonra hayat, cennet ve cehennem anlayışı gibi) bulunması Türklerin Müslüman olmalarını kolaylaştırmıştır.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri siyasi alanda birtakım değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. 9.

yüzyıldan itibaren Müslüman Türk devletleri tarih sahnesinde kendilerini göstermeye başladılar.

KARAHANLILAR (840-1212):

- Orta Asya'daki **ilk Müslüman Türk devletidir**.
- Başkenti Balasagun'dur. Bilinen ilk hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır.
- **Satuk Buğra Han** zamanında İslamiyet'i resmî din olarak kabul etmişlerdir.
- Taht kavgaları nedeniyle 1040 yılında Doğu ve Batı Karahanlılar olmak üzere ikiye ayrılan devlet bir süre sonra yıkılmıştır.

GAZNELİLER (963-1186):

- **Alp Tegin** tarafından Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da kurulan Müslüman Türk devletidir. Başkenti **Gazne**'dir.
- **Gazneli Mahmud**, Abbasi Halifesi adına hutbe okutmuş ve devlete **en parlak dönemini** yaşatmıştır.
- Türk hükümdarları arasında "**sultan**" unvanını ilk kullanan Gazneli Mahmud'dur. Hindistan'a 17 sefer düzenleyerek bölgede İslamiyet'in yayılmasını sağlamıştır.
- Bilime önem vererek bilim adamlarını desteklemiştir.
- Gazneli Sultanı Mesud, 1040 yılında Selçuklularla yaptığı **Dandanakan Savaşı**'nda yenilmiş, bu savaş sonrasında Gazneli Devleti zayıflama sürecine girmiş ve 1186 yılında yıkılmıştır.

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ (1040-1157):

- Oğuzların Kınık boyuna mensup olan Selçuklu Devleti, adını Selçuk Bey'den almıştır.
- Selçuklular, Tuğrul Bey döneminde Gazneliler ile yapılan Dandanakan Savaşı'nı kazanılmasıyla devletin kuruluşu tamamlanmıştır.
- Tuğrul Bey, Selçuklu Devleti'nin sınırlarını genişletmek için halkına Anadolu'yu hedef göstermiştir.
- Büyük Selçuklular Bizans İmparatorluğu'nu **Pasinler Savaşı**'nda yenmiştir (1048). Bu savaş Selçuklu Türkleri ile Bizans arasında yapılan **ilk önemli savaştır**.
- Halifelik makamına ve Bağdat şehrine hizmetinden dolayı Tuğrul Bey'e kılıç kuşatan halife, ona "**Doğu'nun ve Batı'nın Sultanı**" unvanını vermiştir.
- Tuğrul Bey'den sonra yerine geçen **Alparslan** döneminde Selçukluların Anadolu yönünde fetihleri devam etmiştir. Bizans ile **1071** yılında yapılan **Malazgirt Savaşı**'nı Selçuklular kazanmıştır.
- Selçuklular en parlak dönemini **Melikşah** devrinde yaşamıştır. Bu dönemde sınırlar genişlemiştir. Vezir **Nizamülmülk**'ün katkısı ile medreseler açılmıştır.
- Melikşah'ın ölümünden sonra oğulları arasında taht kavgaları başlamıştır. Karahitaylar ile yapılan **Katvan Savaşı**'nı Selçuklular kaybetmiştir (1141). Sultan Sencer'in ölümüyle devlet yıkılmıştır.

- Türkler, sadece yeni bir dini kabul etmekle kalmamışlar, İslamiyet'in yayılması ve gelişmesi için de gayret etmişlerdir.
- Türkler, İslam dinine geçtikten sonra bu dinin özelliklerini benimsemişler ancak İslamiyet ile gelişmeyen kendi örf, âdet ve geleneklerinin birçoğunu devam ettirmişlerdir.
- **Türklerin İslamiyet'i kabulü ile edebiyat, sanat, mimari anlayışında değişimler yaşanmıştır.** İslamiyet'ten etkilenen ve İslamiyet ile zenginleşen bir Türk-İslam medeniyeti doğmuştur.

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte yönetim alanında da bazı değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler şunlardır:

- ✓ İslam öncesinde görülen kurultay, divan adı verilen bir meclise dönüştü.
- ✓ Hükümdarlar halife tarafından onaylanmaya başladı.
- ✓ Halife adına **hutbe** okutulmaya başladı.
- ✓ Paraların üzerine halifenin ismi yazıldı.
- ✓ Hükümdarlar **İslami isim ve unvanlar** aldılar.
- ✓ İlk Türk-İslam devletlerinde yöneticilerin kendi adlarına **hutbe okutmaları** bağımsızlığın bir göstergesi olarak kabul edildi. Bu anlayış sonraki Türk-İslam devletlerinde de devam etti.
- ✓ Bağımsızlığına son derece düşkün olan Türkler, İslam öncesi dönemde **cihan hâkimiyeti** düşüncesine sahip idi. Bu düşünce, İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra **cihat anlayışı** ile yaşamaya devam etti. Karahanlıların, Gaznelilerin ve Selçukluların gayrimüslimlerle mücadelesinde bu anlayış etkili oldu.
- ✓ Yerleşik hayatın yaygınlaşmasıyla birlikte köylerde tarım ve hayvancılık, şehirlerde **el sanatları** ve **ticaret** gelişti. Daha önce Birlikte Daha Güçlüyüz başlığı altında gördüğümüz sivil toplum kuruluşlarının ve sosyal yardımlaşma kurumlarının temeli olan **vakıflar** açılmıştır.

Karahanlılar Dönemi'nde **kültürel alanda** önemli çalışmalar olmuştur. Yusuf Has Hacib'in **Kutadgu Bilig**, Kaşgarlı Mahmud'un **Dîvânü lugâti't-Türk** adlı eserleri bu döneme aittir.

Kutadgu Bilig

Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig (*Mutluluk Veren Bilgi*) adlı kitabı, Türk-İslam Edebiyatı'na ait önemli eserlerdendir. Yazar, eserini 1070'te Karahanlı Hükümdarı Uluğ Kara Buğra Han'a sunmuştur. Bu eser ideal devlet idaresini öğretmek amacıyla yazılmıştır. Eserde **dünya ve ahiret mutluluğu** için nasıl bir yaşam sürülmesi gerektiği hakkında bilgi verilmiştir.

Dîvânü Lugâti't-Türk

Kaşgarlı Mahmud tarafından Abbasi halifesine sunulan Dîvânü Lugâti't-Türk, **Araplara Türk dilini öğretmek amacıyla** yazılmış önemli bir eserdir. Kitapta çeşitli Türk topluluklarının lehçelerinden örnekler verilmiştir. Türklerin yaşadığı coğrafyaya, ekonomisine, sosyal hayatına ve inançlarına ait önemli bilgiler içerir. Ayrıca Türk dünyasını gösteren bir harita bulunur.

Edib Ahmet Yükneki'nin Atabetü'l Hakâyık'ı ve **Hoca Ahmed Yesevi**'nin Divân-ı Hikmet'i Karahanlılar Dönemi'nin diğer önemli eserleridir.

- ✓ Karahanlılar Dönemi'nde Uygur ve Arap alfabeleri kullanılmış, **Türk-İslam edebiyatı** oluşmuştur. Kur'an-ı Kerim Türkçeye çevrilmiştir. Sözlü kültürden yazılı kültüre, konargöçer yaşam tarzından yerleşik toplum düzenine geçişin hızlandığı bir dönem olmuştur.
- ✓ Gazneliler ve Selçuklular Dönemi'nde **Arap alfabesi** kullanılmıştır. Sarayda ve orduda Türkçe konuşulsa da devletin resmî yazışmalarında, bilim ve edebiyat alanında **Farsça ve Arapça** kullanılmıştır. Bunun sonucunda Arapça, Farsça ve Türkçe birbirlerini etkilemiştir.
- ✓ İlk Müslüman Türk devletlerinde İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte **cami, medrese, türbe** yapımı da başlamıştır.
- ✓ **Ticaret yolları** üzerinde kervanların konaklayabilecekleri **kervansaraylar** yapılmıştır. Bu mimari değişim aynı zamanda şehirleşmeye katkı sağlamıştır. Sultan Mahmud ve Mesud çarşılar, köprüler, su kemerleri yaptırmışlardır.
- ✓ **Medreseler**, Türk-İslam devletlerinin başlıca eğitim ve bilim kurumlarıydı. Karahanlılar **ilk Türk medreselerini** inşa etmişlerdir.
- ✓ Medreselerde tıp, matematik, astronomi vb. bilim dallarında eğitim verilmiş ve birçok bilim insanı yetişmiştir. Gazneli Mahmud bilim insanlarına ve sanatçılara değer vermiştir. Bu bilim insanlarından biri de **Biruni**'dir.
- ✓ Selçuklu Sultanı Alparslan ve Melikşah Dönemi'nde vezirlik yapan **Nizamülmülk**'ün çalışmalarıyla **Nizamiye Medreseleri** kurulmuştur. Bu medreseler planları, teşkilatları ve müfredatlarıyla tarihte önemli bir yer tutar. Daha önceki medreseler özel kuruluşlar olduğu hâlde, Nizamiye Medreseleri devlet himayesinde ortaya çıkmıştır.

Melikşah'ın emri üzerine **Nizamülmülk** tarafından yazılan **Siyasetname** adlı eser dönemin önemli kaynaklarından. Eserde Nizamülmülk'e göre en iyi devlet düzeninin nasıl olabileceği, başarılı bir hükümdarın neler yapması gerektiği anlatılmaktadır.

ÖNEMLİ NOTLAR

- Talas Savaşı ile; Orta Asya'nın Çin hakimiyetine girmesi önlenmiştir.
- Türkler Müslüman olmaya başlamıştır.**
- Kağıt, Matbaa, Barut, Pusula gibi Çinlilerin bulduğu bazı buluşları Talas Savaşında Müslümanlar da öğrenmiştir.
- Talas Savaşı Türk-İslam tarihinin başlangıcıdır.

Karahanlılar

- İslamiyeti kabul eden** ilk Türk devletidir.
- Karahanlılar, İslamiyeti kabul etmekle birlikte **Türklük bilincini** kaybetmediler ve **millî benliklerini** korudular.
- Türkçeyi resmî dil** olarak kabul ederek, Türkçenin gelişmesine katkıda bulundular.
- Türk - İslam kültürünün** temellerini atarak, bu alanda **ilk yazılı eserleri verdiler.**

Divan-ı Lügat'it Türk (Büyük Türkçe Sözlük):

Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmıştır. Amacı Türkçenin Arapçadan zengin bir dil olduğunu anlatmak ve Türkçeyi öğretmek için yazmıştır.

Kutadgu Bilig (Mutluluk Bilgisi): Yusuf Has Hacip

tarafından yazmıştır. Bu öğüt ve ahlak konusunda bilgiler verir. İnsanların iyi olması için neler yapması gerektiğini anlatır.

Gazneliler

- Egemenlikleri altına aldıkları bölgede farklı milletlerin bulunması Gaznelilerin yıkılmasında etkili oldu.
- Arapların ve İranlıların etkisinde kaldılar. Resmî yazışmalarda Arapçayı, sarayda Türkçeyi, edebiyat dili olarak Farsçayı kullandılar.
- Çok uluslu yapıya sahip oldukları için millî birliği sağlayamadılar.

YENİ YURT ANADOLU

Selçukluların Anadolu'ya yerleşmek istemelerinin nedenleri

- Yeni bir yurt arama ihtiyacı
- Bağımsız yaşama isteği
- Yaşadıkları bölgede hayvanları için yeterli otlakların olmaması
- Anadolu'nun hayvanları için gerekli otlak ve çayırılara sahip olması
- Güçlü devletler (Gazneliler ve Karahanlılar) arasında kalmaları
- Doğudan gelen göçlerle nüfusun artması
- Anadolu'da kendilerine karşı koyacak güçlü bir devletin olmaması

Dandanakan Savaşı (1040) ile kurulan Büyük Selçuklu Devleti, Türkmenlerin yurt bulmak amacıyla sığındığı bir ülke hâline geldi. Tuğrul Bey, kardeşi Çağrı Bey'in yaptığı **keşif seferleri** ile Anadolu hakkında bilgi sahibi oldu. Türkmenlere yeni yurt bulmak

amacıyla komutanlarını Anadolu'nun fethi için görevlendirdi.

Erzurum taraflarında fetihler yapan Selçuklu askerleri **1048'de Pasinler Ovası'nda** Bizans ordusu ile karşılaştı. Selçuklular, yapılan savaşı kazanarak **Bizans'a karşı ilk büyük zaferini** elde etti.

Tuğrul Bey'in ölümü ile Büyük Selçukluların başına **Alparslan** geçti. 1064 yılında Kars'ta bulunan ve kalın surlarından dolayı alınamaz diye ifade edilen **Ani Kalesi** fethedildi. Bu olay Anadolu'nun fethi için ümitleri artırdı.

Bizans İmparatoru Romen Diyojen **Türkleri Anadolu'dan atıp bütün İslam ülkelerini ele geçirmek** için dönemin en güçlü ordularından birini oluşturarak harekete geçti. Bu sırada Mısır Seferi'ne gitmekte olan Alparslan ise seferden vazgeçerek hızlıca Malazgirt'e yöneldi. Böylece **1071** yılında iki ordu **Malazgirt Ovası'nda** karşılaştı.

Savaş sırasında Bizans ordusu içerisinde bulunan Oğuz, Peçenek gibi Türk boylarından askerlerin taraf değiştirmesi Selçuklu ordusuna avantaj sağladı. Selçuklu ordusunun "**hilal taktiğini**" başarıyla uygulaması savaşın kazanılmasında etkili oldu.

Malazgirt Savaşı sonucunda:

- ✓ Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı.
- ✓ Türkler Anadolu'ya yerleşmeye başladılar.
- ✓ Anadolu'da İslamiyet hızla yayılmaya başladı.
- ✓ Anadolu'nun Türk yurdu olma süreci başladı.
- ✓ İlk Türk beylikleri dönemi başladı.

Alparslan, Malazgirt Savaşından sonra komutanlarını Anadolu'nun fethedilmesi için görevlendirmişti.

Anadolu'da Kurulan İlk Türk Beylikleri

Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'da Türk Beylikleri Dönemi başlamıştır. Anadolu'ya gönderilen beyler, fethettikleri yerlere beraberlerinde getirdikleri boyları yerleştirerek burada beyliklerini kurmuşlardır. **Çaka Beyliği, Saltuklular, Mengücekliler, Artuklular, Danişmentliler** bu beyliklerden bazılarıdır. Türk beylikleri fetihler yaparak Anadolu'nun Türklere yurt olmasına katkıda bulunmuşlardır. Haçlılarla, Ermenilerle ve Gürcülerle mücadele ederek Anadolu'yu koruma görevini de üstlenmişlerdir. Ayrıca Anadolu'da Türk İslam sanatının önemli eserlerini meydana getirmişlerdir.

- Tokat Niksar'da Anadolu'daki ilk medreselerden biri olan **Yağıbasan Medresesi** Danişmentliler'den kalmadır.
- Erzincan'ın Tercan'da bulunan **Mama Hatun Külliyesi** Saltuklular'dan kalmadır.
- UNESCO tarafından dünya miras listesine alınan taş işlemleri ile ünlü Sivas'taki **Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası** Mengücekliler'den kalmadır.

- Diyarbakır'da dünyanın en büyük taş kemerine sahip olan **Malabadi Köprüsü** Artuklular'dan kalmadır.
- Türk tarihinde ilk **donanma** Çaka Bey tarafından kurulmuştur. Çaka Beyliği ilk denizci Türk Beyliğidir.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ (1075-1308)

Türkler fetih ve gaza amacıyla yeni vatanları Anadolu'ya kitleler hâlinde göç etmeye devam ediyorlardı. Bu amaçla gelenlerden biri de Süleyman Şah ve Oğuzların Kınık boyuydu. Bizans'ın zayıflıklarından yararlanan **Süleyman Şah, İznik'e** kadar geldi ve burayı başkent yaparak Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurdu.(1075) Fethettiği yerlerdeki halka adaletle davranması Müslüman olmayan halkın da devlete bağlılığını artırdı.

I. KILIÇ ARSLAN (1092-1107)

Batıdan gelen **I. Haçlı Seferi'**ne karşı koymaya çalıştı. Anadolu Türk siyasi birliğini kurmak için mücadele etti. Çaka Beyliği'ne son verdi.

I. İZZETTİN MESUD (1116-1155)

II. Haçlı Seferi'nde Haçlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Sultan Mesud Dönemi'ne kadar Anadolu, Romalılar ülkesi anlamına gelen Romania adıyla anılırdı. Bu dönemle birlikte Anadolu **Türkiye** olarak anılmaya başladı.

II. KILIÇ ARSLAN (1155-1192)

Danışmendliler'in egemenliğine son vererek Anadolu'da Türk birliğini kurma yolunda büyük adım attı.

Miryokefalon Savaşı'nda Bizans'ı yenerek **Anadolu'nun Türk yurdu olmasını kesinleştirdi.** Yaşlılığı döneminde ülke topraklarını on bir çocuğu arasında paylaştırdı. Bu durum merkezî otoriteyi zayıflattı.

I. GİYASEDDİN KEYHÜSREV (1192-1211)

2 kez tahta geçen I. Gıyasettin Keyhüsrev, **Samsun'u** Rum tehditlerinden kurtararak uluslararası Karadeniz ticaret yolunun güvenliğini sağladı. Avrupa ve Mısır'dan gelen ticaret gemilerinin uğrak yeri olan **Antalya'yı** fethetti. Böylece Selçuklular, Avrupalılarla ticari ilişkilere girip anlaşmalar yaptılar.

I. İZZEDDİN KEYKAVUS (1211-1220)

Kıbrıs kralı ile ticari anlaşmalar imzaladı. Deniz ticaretini daha da geliştirmek için **Sinop'u** fethetti. Böylece kendisine Galip Sultan unvanı verdi.

HAÇLI SEFERLERİ

Bizans, Anadolu'da Türklerin akınlarını bir türlü durduramıyordu. Türklerin ilerleyişi çok hızlı olduğu için İstanbul'un hatta Avrupa'nın güvenliği tehlikede idi. Bu durum sadece Bizans'ı olumsuz etkilemedi, Avrupa'daki diğer devletlerin de tedirgin olmasına sebep oldu. Bizans'ın Anadolu'daki Türk akınlarına karşı Avrupalı

devletlerle birlikte hareket etmesi gerekiyordu. Büyük bir ordu hazırlamak isteyen Bizans imparatoru, Katolik kilisesinin başında bulunan Papa II. Urban'dan yardım istedi. Böylece Avrupa'daki farklı milletlerden bir araya gelen haçlı ordusu oluşturuldu.

- **Sekiz kez** düzenlenen Haçlı Seferlerinden **ilk dört** sefer günümüz Türkiye sınırları üzerinden gerçekleştiği için Türkiye tarihi açısından önemlidir.
- Bu seferlere katılanların elbiselerinin ve kalkanlarının üzerinde **Haç işareti** olduğu için bunlara Haçlı denilmiştir.

HAÇLI SEFERLERİNİN NEDENLERİ

DİNİ

1. Hristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs, Antakya ve İznik'in Müslümanlardan geri alınmak istenmesi.
2. Papa tarafından kurulan Kluni Tarikatı'nın çalışmaları.
3. Papanın, sefere katılanlara cennet vaat etmesi.
4. İslâmiyet'in batıya yayılmasını engelleyerek Hristiyanlığı tekrar doğuya yayma düşüncesi.

SİYASİ

1. Bizans'ın, Türklere karşı Papadan yardım istemesi.
2. Orta Doğu'da Hristiyan devletler kurma düşüncesi.
3. Şövalyelerin ve asillerin macera arayışları.
4. Kralların ve senyörlerin topraklarını genişletme düşüncesi.

EKONOMİK

1. Avrupa'nın fakirliği karşısında İslâm dünyasının zenginliği.
2. Şövalyelerin ve asillerin zenginliklerini artırma düşüncesi.
3. Fakir Hristiyan halkın bu seferlerle zengin olma düşüncesi.
4. Müslümanların kontrolündeki İpek ve Baharat yollarının kontrolünü ele geçirme düşüncesi.

Birinci Haçlı Seferi

Haçlıların en başarılı olduğu seferdir. **İznik'i** alan haçlılar Eskişehir'de Selçuklularla yaptıkları meydan muharebesini kazanmışlardır. **Kudüs, Urfa ve Antakya** gibi kutsal kabul ettikleri yerleri almışlardır. Türkiye Selçuklu Devleti başkentini Konya'ya taşımıştır.

İkinci Haçlı Seferi

Urfa'nın Müslümanlar tarafından geri alınması üzerine düzenlenmiştir. Eskişehir civarında haçlılar zayıf atları ile ağır hareket ederken Türkler hafif silahlar ve çevik atlarla mücadele etmiştir. Sultan Mesud Haçlı ordusunu mağlup etmiştir.

Üçüncü Haçlı Seferi

Eyyübi Devleti Sultanı **Selahaddin Eyyubi'nin** **Kudüs'ü** alması üzerine düzenlenmiştir. Uluborlu ve Akşehir'de yapılan mücadeleler sonucunda Haçlılar büyük kayıplar vermişlerdir. Daha sonra Konya'yı

kuşatan Haçlılar Kudüs'e doğru yönelmişler fakat başarılı olamamışlardır.

Dördüncü Haçlı Seferi

Selahaddin Eyyübi'nin ölmesi üzerine ortaya çıkan taht kavgalarından yararlanmak için düzenlenmiştir. Fakat Haçlılar Kudüs'ü geri almak yerine **İstanbul'u işgal etmişlerdir**

HAÇLI SEFERLERİNİN SONUÇLARI

DİNÎ

- Kilise ve din adamlarına olan güven ilk defa sarsıldı.
- Kilise ve papalık ilk defa güç kaybetmeye başladı.

SİYASÎ

- Bu seferlerde pek çok derebeyin ölmesi üzerine **derebeylik rejimi** gücünü kaybetmeye, buna karşılık **merkezî krallıklar güçlenmeye** başladı.
- Anadolu'daki Türk ilerleyişi bir süre durdu.
- İslâm dünyası Anadolu Selçukluları ve Eyyubiler etrafında toplandı.
- Bizans'ın ömrü uzadı.

EKONOMİK, TEKNİK, KÜLTÜREL

- Doğu-Batı arasındaki **ticaret gelişti**.
- Akdeniz kıyısındaki limanların önemleri arttı.
- Anadolu, Suriye ve Filistin toprakları zarar gördü.
- Avrupalılar İslâm medeniyetini yakından tanıdılar.
- **Barut, pusula, kâğıt, matbaa** gibi teknik buluşlar Avrupa'ya taşındı. Bunlar Avrupa medeniyetinin gelişmesini sağladı.
- Ticaret sonucunda Avrupa'da hayat standartları yükseldi. Ticaretle uğraşan ve burjuva olarak adlandırılan toplum kesimi güçlendi.

Miryokefalon Savaşı

Türkiye Selçuklu Devleti'nin askerî hareketlerini durdurmak isteyen Bizans İmparatoru Manuel sefer hazırlıklarına başladı. II. Kılıç Arslan'ın barış teklifini kabul etmeyen Manuel, **1176'da** harekete geçti. II. Kılıç Arslan **Miryokefalon Savaşı'nda** Bizans ordusunu pusuya düşürerek yendi. Bu zaferden sonra Bizans'ın Türkleri Anadolu'dan atma ümidi sona erdi. Anadolu'nun Türk yurdu olduğu kesinleşti. Bizans Türkler karşısında savunmaya çekilmek zorunda kaldı.

- Türkiye Selçuklu Devleti, ilk Türk beyliklerinin topraklarını sınırları içine katarak **Anadolu'da Türk birliğini sağladı**.
- **Antalya, Sinop, Alanya, Suğdak**(Kırım) gibi liman şehirlerinin alınmasıyla denizlere kıyısı olan güçlü bir devlet hâline geldi.
- Bir taraftan da **medrese, hamam, cami, kervansaray** gibi yapılar inşa ederek Anadolu'da imar faaliyetlerinde bulundular.

- **Alâeddin Keykubad** zamanında Türkiye Selçuklu Devleti **en parlak dönemini** yaşadı. Fakat bu dönemde doğudan gelen Moğollar Türkiye Selçuklu Devleti için tehlikeli olmaya başladı.

Kösedağ Savaşı

Alâeddin Keykubad döneminde Konya, Kayseri gibi şehirlerin etrafı Moğol tehdidine karşı surlarla çevrilmiş, diğer Müslüman devletlerle birlikte hareket etmek için girişimlerde bulunulmuş ancak alınan tedbirler bu tehlikenin önlenmesinde yeterli olmamıştır. Alâeddin Keykubad'ın ölümü üzerine Moğolların Anadolu'daki tehditleri giderek artmıştır.

- Selçuklu ordusu ile Moğol ordusu Sivas yakınlarındaki Kösedağ mevkiinde karşılaşmıştır. **Kösedağ Savaşı'nı** Moğollar kazanmış ve sonucunda Anadolu'da merkezî otorite zayıflamıştır.
- Böylece **Türkiye Selçuklu Devleti yıkılma sürecine girmiş** ve Anadolu'da tekrar beylikler dönemi başlamıştır.
- Moğol baskısından kaçan Türkmenler Anadolu'nun batısına doğru giderek bölgedeki Türk nüfusunun artmasını sağlamıştır.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLERİN ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİNE KATKILARI

Türkiye Selçuklu Devleti ve Türk beylikleri hüküm sürdükleri yerlerde sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunmuşlar, Anadolu'yu kısa zamanda imar ve iskân etmişlerdir.

Türkiye Selçuklu Devleti ve Türk beylikleri Bizans'tan kalma şehirleri onararak Anadolu'yu bayındır hâle getirdiler. **Bedesten, cami, kervansaray, köprü, han, hamam, darüşşifa, medrese, külliye ve imarethane** gibi eserler yaparak halkın ihtiyaçlarını karşılamak istediler.

Devlet ve vakıflar tarafından inşa edilen bu yapılardan sadece Türkler faydalanmadı. Türklerle beraber Anadolu'da yaşayan Gürcü, Ermeni, Rum gibi milletler de bu tesislerden faydalandı. Konuştuğu dile, inandığı dine bakılmaksızın tüm hastalar darüşşifalarda şifa buldu, imarethanelerde tüm açlar doyuruldu.

Selçuklular ve Anadolu Türk beylikleri yaptığı mimari eserlerde Orta Asya Türk sanatını ve İslam sanat anlayışını birleştirerek kendilerine özgü bir sanat oluşturdular. Daha çok geometrik şekillere, hayvan figürlerine, ayetlere ve çinilere yer verdiler. Bu dönemde yapılan **İnce Minareli Medrese, Gök Medrese ve Divriği Ulu Camii** gibi birçok eserde bu motifler yer almıştır.

Anadolu'nun Türkleşme sürecinde **yeni köyler, kasabalar ve şehirler** kuruldu. Türkmen boyları, bu yerleşimlerin çoğuna kendi isimlerini verdi. Anadolu coğrafyasına yerleşmeye başlamalarından itibaren Anadolu'nun dağ ve nehirlerine **Türkçe isimler** verdiler. Boy adları günümüzde yerleşim yerlerinin isimlerinde de kullanılmıştır.

Anadolu'ya yerleşen Türkler kendilerine özgü bir şehir yapısı meydana getirdiler. Fethedilen şehirlerde öncelikle **camiler** yapıldı, şehre ilk gelenler bu cami etrafına yerleşerek **yeni mahalleler** oluşturdular.

Bu camiler, zamanla şehirlerin sembolü hâline geldi. Şehrin büyümesiyle yeni mahalleler de aynı şekilde cami etraflarında yeni merkezler oldular. Bu merkezlerin birçoğunda cami etrafında **pazar yerleri** kuruldu. Camilerin ve zamanla oluşturulan diğer sosyal yapıların giderleri **wakıflar** tarafından karşılandı. **Wakıflar**, şehirlerin gelişmesinde ve Anadolu'nun bayındır hâle gelmesinde önemli katkılar sağladı. Anadolu'nun Türkleşmesiyle vakıf ve vakıf eserlerinin sayısı zamanla arttı.

Moğol baskısından kaçarak halkla beraber Anadolu'ya göç eden bazı **şeyh ve dervişler**, yeni yerleşim birimlerinin oluşmasında etkili oldular. Bu şeyh ve dervişlerin bir kısmı **Ahi Evran** öncülüğünde Anadolu'da **Ahilik Teşkilatını** kurdular. Ahi, Arapça kardeş anlamına gelmektedir. Ancak ahi kavramı Türklerde cömert, yiğit, kahraman anlamlarında da kullanıldı. Bir esnaf birliği olan ahiler yardımseverlikleriyle tanınmışlardır. Ahiler, halkın meslek edinerek kalkınmasında ve Türk varlığının Anadolu'da kalıcı olmasında önemli rol oynadılar.

Moğol baskısının Anadolu'da da arttığı dönemde **Mevlâna Celâleddin-i Rumi, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Ahi Evran** gibi gönül insanları ve düşünürler halka destek oldular. Bu düşünürlerin yaydığı öğretiler, halkın manevi açıdan güçlenmesini ve birliğini destekledi.

ÖNEMLİ NOTLAR

- ✓ Anadolu'ya yerleşme niyeti taşıyan ilk Türk akınlarının amacı; **Anadolu'yu tanıma, keşfetme ve ganimet** (ekonomik ve askeri kaynak) **elde etmektir**. Yapılan seferler sonucunda Anadolu'nun Türkler için yerleşmeye elverişli bir toprak olduğu anlaşılmıştır.
- **Büyük Selçuklu Devleti, 1040** yılında Gazneliler ile yapılan **Dandanakan Savaşı** sonunda resmen kurulmuştur. Pasinler Savaşı Büyük Selçuklular ile Bizanslılar arasındaki **ilk savaştır** ve Büyük Selçukluların Bizans'a karşı kazandığı **ilk zaferdir**.
- ❖ Malazgirt Savaşında, Bizans ordusunda **paralı askerlik yapan Türk kökenli Oğuz (Uz) ve Peçenek Türklerinin, Selçukluların tarafına**

geçmesi savaşı Türklerin/Selçukluların kazanmasında etkili olmuştur.

Malazgirt Savaşı sonucunda;

- ✓ **Anadolu'nun kapıları** Türklere açılmış,
- ✓ Türkler **Anadolu'ya yerleşmeye** başlamış,
- ✓ Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması başlamış,
- ✓ Bizans'ın savunma gücü kırılmış,
- ✓ Anadolu'da **ilk Türk beylikleri** kurulmuştur.
- **Saltuklular**, Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliğidir.
- **Danışmentliler**, Anadolu'da kurulan en güçlü Türk beyliğidir.
- Tokat **Yağbasan Medresesi**, Kayseri Ulu Camii, Niksar Ulu Camii Danışmentliler'den kalmadır.
- Yağbasan Medresesi, **Anadolu'da kurulan ilk medresedir** ve tıp eğitimi verilen bir yerdir.
- Dünyanın en büyük taş kemerli köprüsü olan **Malabadi Köprüsü**, Mardin Ulu Cami, Harput Ulu Cami Artuklular'dan kalmadır
- Çaka Bey, **ilk Türk denizcisidir**. Türk tarihinde **ilk donanma Çaka Bey** tarafından kurulmuştur. Bu nedenle Çaka Bey tarihteki **ilk Türk amirali** olarak kabul edilmektedir.
- ❖ Türkiye Selçuklu Sultanlarının, Anadolu Türk Beyliklerini ele geçirmesi, Anadolu'da Türk siyasi birliğini sağlama amacına yöneliktir.
- **Kösedağ Savaşı**'ndan sonra Anadolu'da Moğol hâkimiyeti başladı. Türkiye Selçuklu Devleti yıkılma sürecine girdi.
- Anadolu'da siyasi birlik bozuldu; beylikler yeniden kuruldu.
- Moğollar, Anadolu'ya gönderdikleri vali ve komutanlarla ülkeyi yönetmeye başladılar.
- ✓ Selçuklularda devlet işleri **Divan** adı verilen kurulda görüşülürdü. Divana hükümdar veya vezir başkanlık ederdi.
- ✓ Şehirlerde yaşayan esnaf ve sanatkârlar bir araya gelerek dini ve ekonomik bir kuruluş olan **Ahilik teşkilatını** oluşturmuşlardır. Her meslek grubu bir **loncaya** sahipti. Loncalar, büyük bir mesleki dayanışma gösterirlerdi.
- ✓ Ticareti geliştirmek için han ve **kervansaraylar** yapmışlar, yabancı tüccarlara gümrük vergisinde indirim yapmışlar, eşkıya ve korsanların baskınlarından zarar gören tüccarların zararlarının karşılanması gibi tedbirler almışlardır.
- ✓ Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde, **Mevlana Celaleddin-i Rumi, Hacıbektaş-ı Veli, Yunus Emre ve Ahi Evran** gibi birçok düşünür yetişmiştir.

MEDENİYETE YÖN VEREN YOLLAR

İnsanların binek hayvanları evcilleştirmeleriyle göç ve **taşımacılık faaliyetleri** daha kolay hâle gelmiştir. Zamanla taşımacılık ve **ulaşım teknolojisinin** gelişmesiyle **ticaret faaliyetleri** de gelişmiştir. Şehirler, ülkeler, medeniyetler arasında yapılan ticaret faaliyetlerinin artması kültürel, ekonomik ve siyasi etkileşimin de artmasını sağlamıştır. Bu etkileşime günümüzden ve tarihten birçok örnek vermek mümkündür.

Yerleşik hayata geçerek tarımla uğraşmaya başlayan insanlar ilk kez üretim yapmıştır. Ancak bir süre sonra ihtiyacından fazla üretim yapan insanlar, ihtiyaç duydukları başka ürünlerle kendi ürünlerini değiştirerek **takas usulüyle** ticareti keşfetmiştir. Lidyalıların MÖ 7. yüzyılda **parayı kullanmaya** başlamalarıyla ticaret daha kolay ve yaygın hâle gelmiştir. Öyle ki şehirler, ülkeler, farklı coğrafyalar arasında ticaret yolları kurularak ticaret uluslararası bir ekonomik faaliyet hâline gelmiştir. İlk ve Orta Çağ'da **İpek Yolu** ve **Baharat Yolu** ticari faaliyetlerin en aktif yapıldığı güzergâhlar olmuştur.

İpek Yolu üzerinde yer alan bazı şehirler ve özellikleri

- **Semerkant**, İpek Yolu'nun üzerinde bulunan önemli bir kültür ve ticaret merkezidir. İslam toprakları üzerinde en kaliteli kâğıdın üretildiği bu şehirde ipek, yün kumaş ve yün dokumaları da üretilmiş ve bu malların ticareti yapılmıştır.
- **Turfan** şehri, batı illerinin kapısı diye anılmıştır. İpek Yolu'nun önemli bir durağı olan bu şehirdeki ticari faaliyetler şehrin zenginleşmesini sağlamıştır. Şehre egemen olmak için yıllarca Türkler ve Çinliler arasında mücadeleler yaşanmıştır.
- **Tebriz**, İpek Yolu üzerinde önemli bir konumda yer alır. **Sasaniler, Araplar, Bizans ve Türkler** aralarında mücadele ederek farklı dönemlerde şehre hâkim olmuşlardır. **Ticaret şehri** olan Tebriz'de Hint baharatı, Çin porseleni ve ipekli kumaşı, Kıpçak kürkü ticareti yapılmıştır. Türk, Rus, İngiliz, İtalyan ve İranlı tüccarlar, bu malları alıp İslam ülkelerine ve Anadolu üzerinden Avrupa'ya satmışlardır. Böylelikle Avrupalılar doğu kültürüne ait porselen, ipek gibi öğeleri tanımış ve bu ürünleri günlük hayatlarında kullanmaya başlamışlardır.

İpek Yolu, Çin'den başlayıp Orta Asya ve Anadolu üzerinden geçerek Avrupa'ya kadar uzanan tarihin en önemli yollarından biri olmuştur.

- Yüzyıllar boyunca İpek Yolu üzerinde tüccarlar büyük **kervanlar** ile ticaret yapmış, ekonomik kazanç sağlamışlardır. Tüccarlar İpek Yolu'nun geçtiği bölgelere hâkim olan devletlere **geçiş ücreti** ödemişlerdir. Ayrıca bu tüccarlar yol

üzerindeki yerleşim yerlerinde yaptıkları alışverişlerle bölge halkının gelirinin artmasına büyük katkıda bulunmuşlardır.

- İpek Yolu'ndan yalnızca tüccarlar değil yol üzerindeki ülkeler, şehirler hatta köyler büyük kazanç elde etmiştir. İpek Yolu birçok devlete cazip gelmiş ve savaşların çıkmasına sebep olmuştur. Bu yolu ele geçiren devletler **hem siyasi, hem de ekonomik güç elde etmiştir**.
- Ancak uzun süren savaşlar sebebiyle yol üzerinde güvenlik problemleri ortaya çıkmış, ticari faaliyetlerin azalmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı İpek Yolu'na hâkim devletler yol üzerinde barışı korumaya da özen göstermişlerdir. Tüccarlar yolculukları sırasında uğradıkları ülkelerin, şehirlerin ve köylerin yemeklerini, sanatlarını, kıyafetlerini öğrenmiş, başka kültürleri tanıtmışlardır.
- İlk Çağ'dan 15. yüzyıla kadar kullanılan başta baharat olmak üzere değerli kumaş, taş ve eşyaların taşındığı ticaret yoluna **Baharat Yolu** denilmiştir.

Baharat Yolu, Çin ve **Hindistan**'dan başlayarak kara ve deniz yolu ile Mısır'a ve Anadolu'ya oradan da Avrupa'ya uzanan önemli bir ticaret yoludur.

Baharatlar ağaçlardan, hoş kokulu yosunlardan, bitki köklerinden, çiçeklerden, tohumlardan ve otsu bitkilerin meyvelerinden yapılan kurutulmuş ürünlerdir. Baharatlar İlk Çağlarda daha çok et ve ürünlerinin bozulmasının önlenmesi ve hoş olmayan kokuların maskelenmesi amacıyla kullanılmıştır. Baharatlar bunun yanı sıra dinî ayinlerde ve hastaların tedavisinde de kullanılmıştır. Özellikle İlk Çağ'da Mısırlıların ölümlerini mumyalamak için baharatlardan faydalandığı bilinmektedir.

- **Baharatın anavatanı Hindistan**, Çin gibi Uzak Doğu ülkeleri olduğu kabul edilmiştir. Baharat yüzyıllarca kara ve deniz yoluyla Uzak Doğu'dan Afrika'ya ve Avrupa'ya taşınmıştır. Günümüzde marketlerde, çarşılarında, aktarlarda, pazarlarda rahatça ve bolca ulaşabildiğimiz baharatı geçmişte elde etmek çok da kolay olmamıştır.
- Baharata duyulan ihtiyacının fazlalığı ve baharat üretiminin birçok medeniyet tarafından bilinmemesi baharatın değerli bir ticaret ürünü olmasına sebep olmuştur. Öyle ki 15. yüzyıla kadar Avrupa'da baharatın gramı gümüşle ve altınla yarışır durumdadır. Bu dönemden kalma belgelerde arazi alımları, gümrük vergileri gibi ödemelerin karabiberle yapıldığına rastlanmıştır. Yine aynı dönemde 10 gram Hindistan cevizi ile yedi inek takas edildiği bilgisine ulaşılmıştır.

- Baharatın bu kadar değerli olması baharat ticaretinin önemini artırmıştır. Uzun yıllar boyunca Çinliler ve Araplar baharat ticaretiyle uğraşmıştır. Bu medeniyetler ticaretten elde ettikleri gelirin azalmaması için baharat üretimini yüzyıllarca sır olarak saklamaya çalışmıştır. Temelinde baharat ticareti olan Baharat Yolu tarihte en çok kullanılan yollardan birisi olmuştur.
- Devletler **gümrük vergisi toplamak ve yolun güvenliğini sağlamak** için yol güzergâhına **kaleler** inşa edilmiştir. Baharat Yolu ve bu yolda pazarlanan ürünler ülkeler arasındaki ticaretin canlanmasını ve ülkelerin gelirlerinin artmasını sağlamıştır. Bu yola ve yoldan elde edilen gelire sahip olabilmek için birçok medeniyet arasında savaşlar yaşanmıştır.
- ✓ Baharat Yolu'nu kullanan **tüccarlar, elçiler ve seyyahlar** kendi kültürlerine ait **yemekleri**, baharatlardan yapıma **esans ve ilaçları** başka kültürlerle de öğretmişlerdir. Bu yolu kullananlar seyahatleri boyunca öğrendikleri gelenekleri ve satın aldıkları ürünleri kendi memleketlerine de tanıtmışlardır. Bu durum Baharat Yolu'nun **kültürel etkileşimi** de sağladığının ispatı olmuştur.
- ✓ Ticaret yolları daha çok doğal geçitler, vadiler üzerinde kurulmuştur. Devletler bu yollar üzerine güvenlik ve dinlenme amaçlı olarak **hanlar, kervansaraylar** ve **derbentler** (karakol) yapmışlardır. Bu yolları tüccarlarla beraber **elçiler, ulaklar** (haberciler), **bilim insanları ve seyyahlar** da kullanmıştır.
- Orta Çağ'da Müslüman devletler; **İpek Yolu, Baharat Yolu'na** hâkim olmuş ve zenginleşmiştir.

Avrupalıların 11. ve 13. yüzyıllar arasında İslam dünyası üzerine yaptıkları Haçlı Seferleri'nin sebeplerden biri de doğudaki ticaret yollarını ele geçirmek ve doğunun zenginliklerine sahip olmaktır. Avrupalılar bu seferlerde siyasi ve askerî amaçlarına ulaşamamışlarsa da **kâğıt, matbaa, barut, pusula** gibi buluşları Müslümanlardan öğrenmişlerdir.

Türkiye Selçuklu Devleti Anadolu'dan geçen **kara ve deniz ticaret yollarına** hâkim olmak istemiştir. Gümrük vergilerini artırmayı hedefleyen Türkiye Selçuklu devleti önemli ticaret limanları **olan Alanya, Antalya, Samsun ve Sinop** gibi şehirleri fethetmiş, komşu ülkelerle **ticaret anlaşmaları** yapmıştır. Ülkedeki ticaret yollarının cazibesi artırmak için tüccarların mallarını ve canlarını **sigortalamış**, yollar üzerine günümüzdeki karakollara benzeyen derbentler ve **kervansaraylar** (hanlar) inşa etmiştir. Bu sayede ülke ekonomisi hızla gelişmiştir.

Kervansaraylar dil, din, renk farkı gözetmeksizin tüm tüccarların konaklayabileceği **dinlenme alanlarıdır**.

- Yüksek duvarlarla çevrili kervansaraylarda askerî birlikler de bulundurulmuştur. Böylelikle tüccarların **malları, canları ve hayvanları** güvence altına alınmıştır. Aynı zamanda tüccarlara tüm ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetler verilmiştir. Anadolu'da ticaret yolları üzerinde bulunan kervansaraylar 8-9 saatlik yürüme mesafesi (40 km'lik) aralıklarla yapılmıştır.
- Kervansaraylar tüccarların mallarını sergilemeleri ve pazarlamaları için de kullanılmıştır. Bu sebeple kervansarayların bulunduğu yerler zamanla birer **ticaret merkezi** olmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti'nde kervansarayda konaklama ve tüm hizmetler üç gün boyunca ücretsiz verilmiştir. Böylece ülkede **ticaretin canlanması** sağlanmıştır.